

**ЗА ЕДНА ЧАСТ ОТ НОВАТА БИТОВА ЛЕКСИКА
В СРЕДНОБЪЛГАРСКИЯ ПРЕВОД
ДИАЛОЗИ ОТ СВЕТИ ГРИГОРИЙ ДВОЕСЛОВ**

Явор Иванов

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново

**ABOUT A PART OF THE NEW EVERYDAY VOCABULARY
IN THE MIDDLE BULGARIAN TRANSLATION
OF THE *DIALOGUES*
BY ST. GREGORY THE GREAT**

Yavor Ivanov

St. Cyril and St. Methodius university of Veliko Tarnovo

Abstract: The article examines part of the everyday vocabulary used in the second Slavic translation of the *Dialozi* (Dialogues) composition, written by St. Gregory the Great. The lexicon considered in this material reflects various aspects of the daily life of the medieval person in the 14th century.

Keywords: everyday vocabulary; *Dialogues*; Gregory the Great.

Увод

На пръв поглед светът на средновековния човек ни се струва твърде предвидим и съвсем различен от съвременния, но с времето и с продължителната ми работа върху един среднобългарски превод на паметник от XIV в., различията, противно на очакванията, все повече започват да избледняват. Интензивната работа с лексикалния материал в паметника отключва все по-силно желание за опознаване на живота на човека от Средните векове, което води до привързване към онова време и желание за добиване на нови познания в редица случаи от несъществени сведения и детайли за епохата, като например предназначението на определени предмети от бита, които са били необходими на човека в това време. Интересите у мене се усилват чрез опознаването на тази лексика и достигат до разгръщащото се ежедневие на средновековния човек. Всъщност погледът, отправян от онези хора към земята и ближните, навярно не се различава съществено от погледа на човек, отдаден на своята работа, своите близки и своите проблеми в наши дни. Също така интерес за мене представлява и възприятието за света на средновековния човек, негови-

те ориентири в пространството, ежедневието му, като част от протичането на неговия живот и неговото време, които някога са му принадлежали. Впрочем нашето съвремие в никакъв случай не ни принадлежи. Ние сме просто негови свидетели и имаме отговорната задача да го запечатаме във вечността.

За съчинението *Диалози*

Съчинението *Диалози* съдържа разкази за живота и чудесата, извършвани от италиейските светци и безсмъртието на душата. Оригиналът на латински е създаден през VI в. в достъпна и проста форма за широк кръг от читатели. Текстът е написан във вид на беседи на самия папа Григорий с неговия дякон Петър. Произведението, разделено в четири книги, спада към житийната литература, а в старата славянска литература то е възприемано като патеричен разказ. В него се разказват общо 148 истории, събрани в четири книги, във втората от които е и *Житието на св. Бенедикт Нурсийски*. Съчинението *Диалози*, познато в славянската традиция като *Римски патерик*, е превеждано неколкократно. Най-старият славянски превод е направен, според датировка на Ангелина Минчева, в края на IX в. или в началото на X в. (Минчева и др. 2000). Той се намира в руски преписи от XVI–XVII в. В средата на XIV в. в България е направен втори пълен превод на *Диалозите*, който получава широко разпространение тогава, когато българската държава се намира в книжовен подем. Използваният от мене препис се намира в ръкопис ГПБ Q. I. 275, с обхват 229 л. Правописът на текста е двуусов и двуеров (Христова 2009). Отделни изследвания върху битовата лексика на този среднобългарски превод са правени от Елка Мирчева (Мирчева 2020, 2021) и Явор Иванов (Иванов 2020, 2020, 2021). Други по-широки проучвания, посветени на народната и битова лексика в славянски паметници са дело на Татяна Вендина (Вендина 2002), Галина Лукина (Лукина 1990), Лиляна Макарийоска (Макарийоска 2003), Искра Христова-Шомова (Христова-Шомова 2016).

Цели и задачи на изследването

Настоящата работа има за цел да представи една част от незасвидетелстваната битовата среднобългарска лексика от втория пълен славянски превод на съчинението *Диалози*. След първоначалната задача, като част от дисертационния ми труд, да ексцерпирам лексикалния материал от ръкописа, изследването ми продължи чрез проверка на групирания вече от мене битовата и народна лексика първо в двата тома на Старобългарския речник (Иванова-Мирчева и др. 1999, 2000), а след това и в речника на Фр. Миклошич (Miklosich 1997). Така към всяка регистрирана лексема от битовата и народна лексика в *Диалозите* съм посочил контекст от славянския превод и гръцко съответствие, изведено от паралелния текст от изданието на Кр. Диди, посветено на първия старобългарски превод на това съчинение (Диди 2001).

Изложените тук лексикални единици са разпределени в две групи. В състава на първата са думи, назоваващи помещения, сгради, стопанство и всичко характерно за тази реалия. Във втората група са поставени различни по предназначение предмети, инструменти и сечива, отразяващи различни човешки дейности и труд.

Списък със съкращения:

БЕР: Български етимологичен речник

Микл.: Миклошич

РНБ: Руска национална библиотека (Российская национальная библиотека) – Санкт Петербург

DEX: Dicționarul explicativ al limbii române

DA/DLR: Dicționarul limbii române

Помещения, сгради, стопанство

В тази група влизат общо 94 регистрирани лексеми от втория славянски пълен превод на съчинението *Диалози*. От тях представените тук 22 или 23% са незасвидетелствани в старобългарските паметници:

больница, -а болница, лечебница *βοσokoμeῖov*: по сѣѣ во иже въ болници немощны, вѣше нѣкыи оумомь 161v. Микл.: *Патерик*, кодекс от XIV в. (някога притежание на Зографски манастир); *Диалозите* на папа Григорий и дякон Петър, Шафарик, XV в., *Диалозите* на папа Григорий и дякон Петър, Шафарик, XV в., *Сборник от Кирилобелозерския манастир*, XV в.

винница виновен склад, изба *ἀποθήκη*: винницѣ же затворивъ, и своѣ печатъ положивъ, съ тврѣдостѣѣ встави 39r Микл.: *Житие на св. Григорий Акрагантийски и Йоан Милостиви, Леонтий*, XV в.; *Диалозите на папа Григорий и дякон Петър*, кодекс, XVI в.; *Стар завет*, Крушедолски манастир, XVI в.; *Житие на Теодосий*, Киево-Печерска лавра и др.

градежъ постройка, здание *φραγμός*: вѣнегда же вѣси въ полѣднѣное врѣмѣ почивыхъ, татъ по шобычаю прише на градежъ вѣздыде 19r Микл.: *Диалозите* на папа Григорий и дякон Петър, кодекс, XVI в.; *Славянско-руски лексикон*, съставен от Павмо Беринда; *Църковен словарь*, IV издание, 1817 и др.

градина градина *κῆπος*: и того ѿваленіемъ широтѣ быти на ѱстроеніе градины братіамъ 33v. Микл.: посочени употреби единствено в *Диалозите на папа Григорий и дякон Петър*, кодекс, XVI в.

градище крепост, градище *κάστρο*: ѿбо еже Касинъ глет са! на высщѣи горы странѣ стоитъ 79 r. Микл.: са отбелязани употреби в *Диалозите на папа Григорий и дякон Петър*, кодекс, XVI в.; *Пророчества с коментари*, Румянцево, XV в.; *НеделноЕвангелие*, XII в. (1118–1128) и др.

гробница гробница, гробищна църква, костница *κοιμητήριον*: въ различныа стий гробница многажди того посла тако да възможети исцѣленіе полѣчити 85v Микл.: *Кормчая*, кодекс, XVI в.; *Кормчая*, кодекс, Миханович, 1262 г.; *Миней за месец септември*, Вук Караджич; *Диалозите на папа Григорий и дякон Пе-*

тър , кодекс, XVI в.; *Пролог*, Тимотей Чипарю, XVI в.; *Миней*, кодекс, Миханович, XVI в.; *Хилендарски типикон*, Вук Караджич, XIV в.

домоправленъе имот διοίκησις: ничтоже оубо ино въ всѣко домоправленіе имѣше 38г Тази лексема не е регистрирана у Микл.

зданъе сграда, здание κτίσμα: каменъ по сѣѣ лежаше епоже въ зданіе братіа въложити хотѣхъ 80г. Микл.: *Миней за месец септември*, Вук Караджич; *Псалтир*, XII в.; *Пандекти на Антиох*, XIV в.; *Диалозите на папа Григорий и дякон Петър*, кодекс, XVI в.; *Троянската повест*, бълг., Ватикана; *Пролог, Миней за месец март и август*, Любляна, XVII в.; *Пролог*, сръб., XIV в. (1370); *Миней, кодекс*, Миханович, XVI в.; *Разни омилиши*, кодекс, Миханович, XIII в.; *Кормчая*, кодекс, Миханович, XIII в. 1262; *Пандекти на Антиох*, рус., Новойе-русалимски манастир, XI в. и др.

келаръ склад, изба κελλάριον: и не вѣ ино ничтоже ѡстало въ келари манастирѣ, развѣ мало нѣчто масла въ стѣклѣнѣ съсѣдѣ 97v Микл.: *Житие на св. Григорий Акрагантийски и Йоан Милостиви*, Леонтий, XV в.; *Житие на Теодосий*, Киево-Печерска лавра, рус. ред.; *Миней*, кодекс, XVI в. и др.

келиа килия κέλλιον: что и въсѣмъ не вѣдашимъ бывшее чюдѡ, въ своѡ възврати сѡ (въ) келиа 73v. Микл.: *Житие на св. Григорий Акрагантийски и Йоан Милостиви*, Леонтий, XV в.; *Патерик*, Миханович, XIII в.; *Патерик, Шафарик*, XVI в.; *Миней за месец септември*, Вук Караджич; *Житие на св. Сава*, Дометиан; *Хилендарски типикон*, сръб., Вук Караджич, XIV в.

коувоклии спалня, легло, ложа (отсъства гр. съответствие у Диди) егдаже въсташѡ ѡ трапези, и нѣхъ оубо въсѣхъ ѡпоустѣ блжени и, тогоже тринадесѡтаго иже тако явлѣжѡщаго сѡ емоу чюдна, емъ за ржкѡ и въведе его въ коувоклии свои и гла емоу 3v Не присѣства у Микл.

огнище огнище, подница σπόδιον (дим. от σποδός): въ единъ ѡво ѡ днии сѡщаа понимъ братіа въ ѡгнищи хлѣбъ сътворишѡ 55v Микл.: *Стар завет*, Крушедолски манастир, XVI в.; *Петокнижие* и други части на *Стария завет*, Миханович, XVI в.; *Миней за месец септември*, Вук Караджич; *Диалозите на папа Григорий и дякон Петър*, кодекс, XVI в.; *Славянско-руски лексикон*, съставен от Павмо Беринда; *Пролог*, сръб., Виенска библиотека, XVI в.

пиргъ стълб, кула πύργος: въ прѣмо же пиргъ храмина дрѡгаа вѣ, идеже ѡво ѡченици възмѣвъствоваахъ 105г; на свои пиргъ блгоговѣинни ѡцѣ Бенедиктѣ възидѣ 104v Микл.: *Monumenta Serbicaspectantiahistoriam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, Миклошич, 1858; *Животът на Александър Велики*, Миханович, XVI в.

поваръна огнище за готвене μαγειρείον: иже въ поварни повръжен, на-прасно ѡгнъ изидѣ из него 80v ѡщѣтивже бни члѣкъ братѡ въ мѣвѣ мносѣ бывшѡ, и винъ ѡ ни хъ ѡвѣдѣвъ, въповарна приидѣ 80v Микл.: *Диалозите на папа Григорий и дякон Петър*, кодекс, XVI в.; *Патерик*, Шафарик, XVI в.; *Пролог*, Тимотей Чипарю, XVI в.; *Миней за месец септември*, Вук Караджич; *Миней*, кодекс, XVI в. и др.

подъница мазе, долно помещение κατώγειος (=κατάγειος): такожде и Сербандъ дѣакѣ въ того подницѣ въведенъ бѣ . въ немже мѣстѣ подница съ горницями ѡстроены выша 104v въ немже мѣстѣ подница съ горницями ѡстроены выша, тако да въ връзѣ въсходѣ биваетъ 105r

подножникъ столче за краката, скамейка ὑποπόδιον: и не вврѣтъ же зла иже того бити възможетъ, въ земъ подножникъ и гравѣ его и лице съ нимъ битъ 17r Микл.: *Диалозите на папа Григорий и дякон Петър*, кодекс, XVI в.

покрывало капак, покрывало σκεπασμός (=σκεπασμα): на намѣстѣ же ѡнѣ стоаше делва покрывалом покръвена 98v вънегда же чѣномѣ ѡцѣ пождавшъ на мѣтвѣ, начатъ покрывало тоа делвы подвизати сѣ 98v. Микл.: *Апостол*, сръб., Виена, 1324 г.; *Струмишки апостол*, Шафарик, XIII в.; *Пророчества* с коментари, Румянцов, XV в.; *Пандекти на Антиох*, XIV в.; *Диалозите на папа Григорий и дякон Петър*, кодекс, XVI в.; *Диоптра* на Филип Монотроп; *Кормчая*, кодекс, XVI в.; *Кормчая*, кодекс, Миханович, 1262 г.; *Октоих*, сръб., Цетине, Каратаев, 1494 г.; *Пролог*, сръб., Виенска библиотека, XVI в.; *Петокнижие* и други части на Стария завет, Миханович, XVI в.; *Йоан Златоуст* и други хомилии, кодекс, 1574 г.; *Миней* за месец септември, Вук Караджич; *Миней*, кодекс, Миханович, XVI в.; *Исак Сирин*, хомилии, XV в.; *Паноплия*, Миханович, XVII в. и др.

портъ пристанище λιμνήν: въ граже ѡзовомън то ѡ портѣ достигше (от ръкопис ОР Сол. 68/68, РНБ¹) Не присъства у Микл. За тази лексема е важно да се отбележи, че присъства в паметника наравно със синонима ѝ пристанище.

рогозъ/рогожь рогозка, рогозина ψιάθιον (дим. от ψιάθος): авѣ же повелѣ положити на немже рогожи молити сѣ вѣгыче 81v; незасвидетелствано у Микл.

сѣтажаница имот, владение κτηματίτης: и ничтоже еи развѣ !5 ! оу҃кен единого сѣтажаница встави 143r Микл.: *Диалозите на папа Григорий и дякон Петър*, кодекс, XVI в.

тривѣнъ трибуна τριβούνος сѣ прѣрѣномоу тривоуноу сказа 141r Микл.: *Пролог за месец март*, XVII в.

жзилище тѣмница, затвор δεσμωτηρίου: како оуво ѡ вѣженѣмъ Петрѣ апѣлѣ пишеть, тако ѡ жзилища агѣомъ изведенъ бы 69v Микл.: *Евангелие*, дякон Григорий, рус., Востоков, 1056–57 г.; *Разни хомилии*, кодекс, Миханович, XIII в.; *Азбуковник и сказание...*, Сахаров, 1849 г.

Сред представените в тази група 22 среднобългарски лексеми най-продуктивен е суфикс -ица, представен с пет лексеми: *больница*, *виньница*, *гровьница*, *подъница*, *сѣтажаница*. На второ място по продуктивност се нарежда суфикс -ище с три лексеми: *граднище*, *огнище*, *жзилище*. Суфикс -нъе е представен от три лексеми: *въселенъе*, *доноправленъе*, *льданые*. Суфикс -ъе е представен от една лексема *придворъе*. Суфикси -ина, -никъ и -ло са представени с по една лексема: *градина*, *подножникъ*, *покрывало*. Композитните образувания, представени

¹ Отдел ръкописи към РНБ на ел. адрес: <https://nlr.ru/manuscripts> <https://nlr.ru/manuscripts>

тук, са две, като и двете не се срещат у Микл.: *двоеврѣтище, домоправленіе*. Земките сред представената лексика са шест: *келарь, келна, кѣвоклин, пиргъ, портъ, тривоунгъ*.

Сечива, инструменти

В тази група са регистрирани общо 39 лексеми от втория славянски пълен превод на съчинението *Диалози*. Десет от тях или 26%, представени тук, са незасвидетелствани в старобългарските паметници:

двоеврѣтище дисаги δισάκκιον: и въ мѣсто седла кожѣ ѡвѣла полагааше сѣценныѣ же книгы въ кожнѣ двоеврѣтищѣ ношааше и тамо же аще идѣше кожными ѡврѣзѣж источникъ разоумѣнїи напааше земля 24г; не регистрирана у Микл.

дръжало държало, дръжка на сечиво; съответства на следната част от гръцкия текст по изданието на Диди: τὸμα νοῦ βριον и въземъ дръжало ѡрѣкѣ готѣина 74v Микл.: *Диалозите на папа Григорий и дякон Петър*, кодекс, XVI в.; *Разни хомилии*, кодекс, Миханович, XIII в.; *Стар завет*, Крушедолски манастир, XVI в.

звонецъ звънец κωδωναῖα: на немже и малъ звонецъ привѣжа 63г съ рѣнгы илгъ ажемъ прпѣномѣ дааше врагъ дѣшъ нашъ врѣгъ каменъ и съкроуши звонецъ 63v Микл.: *Диалозите на папа Григорий и дякон Петър*, кодекс, XVI в.; *Хроника на Георги Амартол*, XIV в.; *Стар завет*, Крушедолски манастир, XVI в.; *Петокнижие* и други части на Стария завет, Миханович, XVI в. и др.

кръвопоушь медицински инструмент, спринцовка; съответства на ιατροκὸν ἐργαλεῖον в изданието на Диди: и на ѡзыкъ мои врачевное ѡрѣдїе сирѣць кръвопоушь положи рекъ ми 23v Микл.: *Диалозите на папа Григорий*.

лотычица мотичка, кирка, гребло σκαλῖς; тога бїи члѣкъ Фригдїанъ мотычицѣ малѣ севѣ сътворивъ, къ краю рѣкы приде 120г; и на мнозѣ тѣ вѣ мотычицеѣ земля раскопаваж 120г Микл.: *Диалозите на папа Григорий и дякон Петър*, кодекс, XVI в.; *Миней*, кодекс, Миханович, XVI в.; *Патерик*, Миханович, XIII в.

плоскъва съд за вино φλασκίον: посланъ въ ѡ гна своего къ бїю члѣкъ по свино плъна два дрѣвѣна съсѣда, иже ѡвщеж бесѣдож плосквы зовомы сѣтѣ 88v; единѣ же плосквѣ съ блѣгодаренїемъ прижтѣ 89г Микл.: *Диалозите на папа Григорий и дякон Петър*, кодекс, XVI в. В първия старобългарски превод на съчинението понятието, което назовава съществителното от стара **-и-** плоскъва, е предадено чрез *члѣвъць*. Синонимите на това понятие в различните преводи на това съчинение са разгледани Елка Мирчева (Мирчева 2020). При направено от мене допълнително проучване, вследствие на препратка от страна на Е. Мирчева и споделено мнение от БЕР² плоска да е попаднала в южнославянска среда от балкански латински източник, установявам, че лексема плоска при-

² БЕР (5:360)

съства в **DEX**³, както и в **DA/DLR**, където са отбелязани следните значения : 1. дървен, глинен или метален контейнер за съхранение; 2. специален контейнер за съхранение, в който ловецът държи барут; 3. съд, от емайлирана дъска, стъкло, пластмаса. Други регионални значения на тази лексема са: маркуч, тръба, с която се източва виното от бъчва; детска шейна. **DEX** предлага следните значения: 1. дървен съд, от метал или кожа, с малък обхват, кръгъл и стеснен, с късо и плътно гърло, в което се съхранява напитката и който се носи като виси за колана. 2. (остар.) съд, в който ловецът поставя барут 3. съд, изработен от емайлирана плоча, стъкло, пластмасов материал и др., с широк отвор в горната част, в която уринират болните на легло. Според двата речника лексемата се смята за заемка от бълг. или сърбохърв. *ploska*.

ременьѣ ремък, юзда, поводи; съответства на следната част от гръцкия текст по изданието на Диди: τῶν δεσμῶν κόμβους: πρίνδι διάβολε σύζοϋι μα ! егоже гласѡ вгънезапж начаша ѡ себѣ сапогомь его ременїа съ мнѡсѣмь спѣхомь ѡрѣшати са **142г Микл.**: *Кормчая*, кодекс, Миханович, 1262 г.; *Миней за месец септември*, Вук Караджич; *Диалозите на папа Григорий и дякон Петър*, кодекс, XVI в.; *Пролог*, Тимотей Чипарю, XVI в.; *Пролог*, Вук Караджич, XIV в.; *Пролог*, XIVв. (1370) и др.

сръпъ сърп дрѣтѣхон; авїе же бїи члѣкъшвоуав са и свѣза въ сапогы своѡ, на раниѣ носѡ сръпъ иже трѣвѡ рѣзалъ вѣ, приде **26г Микл.**: *Миней за месец септември*, Вук Караджич; *Миней*, кодекс, Миханович, XVI в.; *Номоканон*, бълг.ред., XIII в.; *Разни омилиш*, кодекс, Миханович, XIII в. и др.

сѣсѣккъ ковчег, ракла: съответства на ἄρκλα по изданието на Диди; сѣсѣккъ сео вѣ въ монастири плънъ сочива **97г**; връхоу же грѡба земедѣлникъ нѣкты и сѣсѣккъ съ пшеницѡ положин вѣсѣмъ въ своелъ оустроени прѣбывающимъ **28г**; иже връхоу грѡба положены и оу сѣсѣккъ вѣзати са и далече връженъ вѣ **28v Микл.**: *Диалозите на папа Григорий и дякон Петър*, кодекс, XVI в.; *Диалозите на папа Григорий и дякон Петър*, Шафарик, XV в. и *Показалец или ръководство* от Г. С. Раковски. 1859/2. У Миклошич е регистриран и алолекс засѣккъ със значение *сандѣк за брашно*.

тръносѣчица вид брадва; ξυλοκοπία; въединъже ѡ дїни повелѣ сты нѣкоелн ѡ брати дати елн желѣзно ѡрждїи ежемѣстнѣ зовомо е тръносѣчица, въ еже вчистити тръновное и храстное мѣсто **74г Микл.**: *Диалозите на папа Григорий и дякон Петър*, кодекс, XVI в.;

оуброуѣць кърпа за бърсане (умалително); съответства на ἐγχεΐρια ἔλαβε по изданието на Диди; а аже вѣ вѣзаль ѡ двъ вбрѣца, сїа ѡ своел пазухы изѣ и прѣ стымъ поврѣгъ **89v**; ѡнъ же посланы мнї по толицѣ наказани еже ѡ ч тнаго ѡца вывшї, змоленъ вывѣ ѡ двъ ѡнѣ женъ вброуѣца вѣза **89v**; егда ѡ сїенный двъ вѣзатъ оуброуѣца, и въ пазоуѣ своел сї съкрытъ **89v. Микл.**: *Диалозите на папа Григорий и дякон Петър*, кодекс, XVI в.; *Патерик*, кодекс

³ В рум. *ploscă*, мн.ч. *ploști*

от XIV в. (взет от Зографски манастир); *Славянско-руски лексикон*, съставен от Памво Беринда.

чръпало черпало, почерпало, съд за гребане на вода ἀντλήμα и въгнигда почръпааше водѣ, рыба въ чръпало въгниде **II г. Микл.**: *Описание на седем рѣкописа*, Лавровски, Москва, 1859 г.

Сред незасвидетелстваните в старобългарските паметници лексеми от втората група суфикс -ъць участва в словобразуването на две лексеми, едната от които диминутив *звъньць, оувроуцьць*. Суфикс -ло е представен също с две лексеми: *дръжало, чръпало*, както и суфикс -ица, също с две: *лотычица, тръносѣчица*. Суфикс -ъе е представен от една лексема: *рѣменьѣ*. Сложните съществителни са две: *кръвопоуць, тръносѣчица*.

Заклучение

Общият брой на лексемите, отнасящи се до жилището и бита в съчинението *Диалози* са 133, като в това число влизат и множество лексеми, познати на старобългарските паметници. Разгледаните тук общо 32 незасвидетелствани в старобългарски лексикални единици представляват 17% от всички регистрирани като битова лексика думи в паметника.

У Микл. за източник на следните осем лексеми, или 25% от представената тук нова среднобългарска лексика, е посочено съчинението *Диалози*: *градежъ, градина, тръносѣчица, кръвопоуць, плоскъва, подножъникъ, съсѣкъ, сътъжаница*.

Важно явление, което се забелязва в лексиката на паметника, е образуването на неологизми, като един такъв пример е *подножъникъ*, образуван от прилагателно *подножъньнъ* с представка под- и присъединен суфикс -ъ. Друго явление е образуването на съществителни по аналогия. Подобен пример в паметника е неологизмът *подъница*, като послужилият модел за неговото образуване е познатото на старобългарската книжнина съществително *горъница*.

Също така е важно да се отбележи, че към непредставените лексеми, от битовата лексика в паметника, нерегистрирани у Микл. *рогозъ* и *портъ*, се прибавят две сложносъставните образувания *долноправленъе* и *двоеврѣтище*.

Тези примери и изобщо наличието на сложносъставни съществителни, обогатяващи битовата и народна лексика, показват високо ниво на словотворчество у преводача. Изключителната му обща култура и преводачески умения проличават и в образувания, реализирани на чисто славянска почва, когато се назовават различни по произход предмети, независимо от това, че в гръцкия текст не стои същото съответствие. Един такъв пример е композитът *кръвопоуць*, регистриран у Миклошич единствено от съчинението *Диалози*. Този медицински инструмент, наподобяващ вероятно спринцовка, е назован със сложна дума, докато понятието в гръцкия текст е предадено чрез словосъчетание ιατρικὸν ἐργαλεῖον. Този пример ясно демонстрира преводаческите

възможности, с които разполага славянският книжовник и със сигурност демонстрира желание за конкретно, а не буквално предаване на гръцкия текст тогава, когато компетенцията на преводача, чрез вероятно общи или задълбочени медицински познания, надхвърля общоприетите представи за предаване на определени понятия чрез едно тяхно пресъздаване на славянска почва.

Разнообразието на материала, изложен тук, показва включването и образуването на изключително богат слой нова битова лексика. Това се дължи на патеричните разкази, които благодарение на разнообразните си по съдържание истории лексикално обогатяват съчинението и благоприятстват проникването на нова лексика. Чрез преведените в този превод понятия, ние добиваме ценни сведения за състава на народния език, както и за епохата, в която е направен славянският превод.

За детайлно проучване на този лексикален фонд и за други, различни по характер, лексикални изследвания, е важно, на следващ етап, да се провери присъствието на тези думи от бита в други речници, напр.: у Дяченко, у Срезневски, също в Пражкия речник и др. Изключително важно е да се направи съпоставка на новата среднобългарска народна и битова лексика с първия старобългарски превод на съчинението *Диалози* и по-точно какви са употребените славянски съответствия на представената в този материал среднобългарска лексика.

БИБЛИОГРАФИЯ:

БЕР: *Български етимологичен речник*, Т. 5, София: „Проф. Марин Дринов“, 1999.

Вендина 2002: Вендина, Т. И. *Средневековий човек в зеркале старославянскогоязыка*. Москва: Индрик//**Vendina 2002:** Vendina, T. I. *Srednevekovyi chelovek v zerkalestaroslavianskogo yazyka*. Moskva: Indrik.

Дидди 2001: Дидди, Кр. *Патерик Римский. Диалози Григория Великаго вдревнославянскомъ переводе*. Москва: Индрик // **Diddi 2001:** Diddi, K. *Paterik Rimskiy. Dialogi GrigoriyaVelikago v drevnoslavvyanskom perevoде*. Moskva: Indrik.

Иванов 2020: *Иванов, Я.* Суфиксално мотивирани съществителни за лица в среднобългарския превод на Диалозите на свети Григорий Двоеслов. – В: Кирило-Методиевски четения 2019. София, 204–215.

Иванов 2021: *Иванов, Я.* Звукоподражателна лексика във втория (среднобългарски) превод на съчинението *Диалози*, дело на свети Григорий Двоеслов. – В: Климентови четения за млади изследователи. София, 105–110.

Иванов 2021: *Иванов, Я.* Лексеми, назоваващи и съпътстващи облеклото във втория превод на *Диалозите* на св. Григорий Двоеслов (на фона на старобългарските паметници). – В: Облеклото и езикът. София, 68–78.

Иванова-Мирчева, Д. и др. 1999, 2009: *Иванова-Мирчева, Д. и др.* Старобългарски речник. Т. 1–2. София, Електронен формат на сайта https://histdict.uni-sofia.bg/oldbgdict/oldbg_search/. Сайтът е посетен последно на 08.11.2022.

Лукина, Г. Н. 1990: Лукина, Г. Н. Предметно-бытовая лексика древнорусского языка. Москва.

Макаријоска 2003: Макаријоска, Л. *Лексиката на материјалната култура во македонските црковнословенски текстови*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ // **Makariyoska 2003:** Makariyoska, L. *Leksikata na materiyalnata kultura vo makedonskite tsrkovnoslovenski tekstovi*. Skopje: Institut za makedonski yazik “Krstе Misirkov”.

Минчева и др. 2000: Минчева, А. и др. Славянските преводи на Житието на Григорий Велики. – In: *Abhandlungenzuden Grossen Lesemenäendes Metropolitен Makarij. Kodikologische, miszellenologische und textologische Untersuchungen. Bd. 1.* Freiburg, 187–208// **Mincheva et al. 2000:** Mincheva et al. Slavyanskite prevodi na Zhitieto na Grigoriy Veliki. – In: *Abhandlungenzuden Grossen Lesemenäendes Metropolitен Makarij. Kodikologische, miszellenologische und textologische Untersuchungen. Bd. 1.* Freiburg, 187–208

Мирчева 2020: Мирчева Е. Битът на средновековния човек в Римския патерик (лексикални етюди). – В: *Български език*. Кн. 2, 60–78// **Mircheva 2020:** Mircheva, E. Bitat na srednovekovniya chovek v Rimskiya paterik (leksikalni etyudi). – In: *Balgarski ezik*. Кн. 2, 60–78.

Мирчева 2021: Мирчева Е. За една необикновена употреба на добре познатата лексема *члѣвъць* и нейните синоними в историята на старата българска книжнина. – В: *Кирило-Методиевски четения 2020. Юбилеен сборник*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 63–76// **Mircheva 2021:** Mircheva, E. Za edna neobiknovena upotreba na dobre poznatata leksema *члѣвъць* и neynite sinonimi v istoriyata na starata balgarska knizhnina. – In: *Kirilo-Metodievski cheteniya 2020. Yubileen sbornik*. Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 63–76.

Христова, Б. и др. 2009: Христова, Б. и др. 2009. Славянски ръкописи от български произход в Руската национална библиотека. Санкт-Петербург. С.

Христова-Шомова 2016: Христова-Шомова, И. *Бог бе слово*. София: УИ „Св. Климент Охридски“// **Hristova-Shomova 2016:** Hristova-Shomova, I. *Bog be slovo*. Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”

DA/DLR Dicționarul limbii române, Достъпен онлайн на: https://dlr1.solirom.ro/?fbclid=IwAR2S50oVn8tkZxoEOLzmtCsrKhEZabs_B6tGJ9aQZW2VdhiIAIxRjO4TG1M [15.11.2023]

DEX 2012: *Dicționarul explicativ al limbii române*. București

Miklosich 1862–1865: Miklosich, Fr. *Lexicon palaeoslovenico–graeco–latinum*. Wien: G. Braumueller. <<https://ia902703.us.archive.org/31/items/lexiconpalaeoslo00mikluoft/lexiconpalaeoslo00mikluoft.pdf> [24.03.2023]